

УДК 332.055

О. Новицька

O. Novitska

**ОСОБЛИВОСТІ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ
В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ****PECULIARITIES OF THE SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS
IN THE SYSTEM OF MODERN REGIONAL MANAGEMENT**

У статті досліджено особливості розвитку та підтримки малого та середнього бізнесу і проведено порівняння основних національних показників розвитку МСБ із європейськими. З урахуванням умов розвитку сучасного регіонального менеджменту проаналізовано показники розвитку МСБ в Україні у розрізі регіонів та запропоновано основні інструменти розвитку МСБ в умовах євроінтеграції України.

Ключові слова: малий та середній бізнес, регіональний менеджмент, європейський досвід, динаміка показників розвитку.

В статье исследованы особенности развития и поддержки малого и среднего бизнеса и проведено сравнение основных национальных показателей развития МСБ с европейскими. С учетом условий развития современного регионального менеджмента проанализированы показатели развития МСБ в Украине в разрезе регионов и предложены основные инструменты развития МСБ в условиях евроинтеграции Украины.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, региональный менеджмент, европейский опыт, динамика показателей развития.

In the article peculiarities of the development and support of small and medium-sized business are investigated and the comparison of main national indicators of SMB development with European ones is made. Taking into account the conditions for the development of modern regional management, indicators of SMB development in Ukraine in the perspective of regions are analyzed and main instruments of SMB development in the conditions of Ukraine's eurointegration are offered.

Keywords: small and medium-sized business, regional management, European experience, dynamics of development indicators.

В сучасних умовах становлення ринкового середовища, а також інтеграції України в Європейський Союз розвиток малого і середнього бізнесу є одним із найважливіших факторів вирішення соціально-економічних проблем регіонів. В умовах фінансової нестабільності саме малі підприємства не вимагають великих стартових інвестицій і гарантують високу швидкість обороту ресурсів, більш активні в інноваційній діяльності, здатні стимулювати розвиток економічної конкуренції, розширюють соціальну базу регіонів, формують і насичують ринок споживчими товарами в умовах дестабілізації економіки та обмеженості фінансових ресурсів як у регіонах, так і в країні в цілому. Малі та середні підприємства значно прискорюють розвиток регіональної господарської системи шляхом ефективності, раціоналізації та постійного відновлення. Управління розвитком малого підприємництва в сучасних умовах має стати одним із пріоритетів регіональної економічної політики та забезпечення сталого розвитку.

Метою статті є висвітлення регіональних аспектів рівня розвитку малого та середнього підприємництва, а також виявлення особливостей його підтримки в системі сучасного регіонального менеджменту.

Дослідженню проблем та економічних аспектів розвитку малого і середнього бізнесу в Україні присвячено праці А. Гальчинського, В. Онищенко, В. Пили О. Фінагіної, Р. Манна та інших вчених. Активно ці питання досліджуються і в працях зарубіжних авторів – Л. Вальраса, Д. Кларка, П. Друкера, Р. Кантільйона та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень щодо діяльності малих і середніх підприємств, залишаються недостатньо вивченими особливості розвитку і функціонування малого і середнього бізнесу в регіонах країни. Отже, ця тема є актуальною і потребує подальшого дослідження.

У країнах Європейського Союзу економіка базується на підприємствах малого й середнього бізнесу, які надають роботу більше 70 % зайнятого населення у приватному секторі економіки. У країнах Європи малий та середній бізнес вже давно сприймають не як спосіб допоміжного заробітку, а як складову економічного ринкового середовища, надаючи їм певні переваги і створюючи сприятливе середовище для діяльності та розвитку.

В Україні за розміром підприємств станом на 01.01.2013 основну частку становлять малі підприємства – 94,3 %, середні – 5,5 % та великі – 0,2 % (рис. 1). Протягом 2010 – 2012 рр. ці показники не зазнали істотних змін.

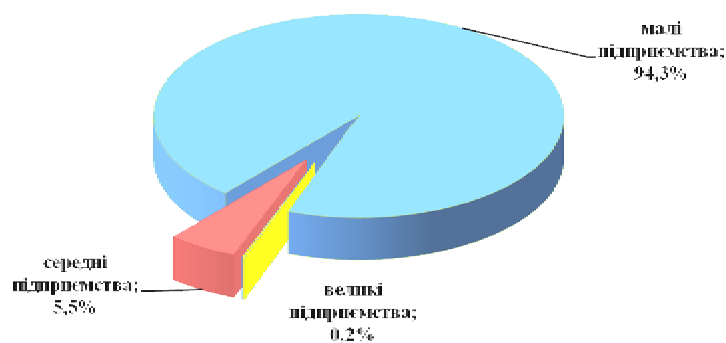

Рис. 1. Кількість підприємств за їх розмірами у відсотках до загальної кількості підприємств станом на 01.01.2013 [1]

Для вітчизняного підприємництва характерним є кількісне переважання малих та середніх підприємств у загальній структурі підприємств. Останніми роками відбувається скорочення частки малих підприємств у сфері торгівлі, операцій із нерухомим майном та будівництва одночасно із зростанням їх частки в сільському господарстві та промисловості. Стабільно низьким є рівень інноваційної активності МСБ порівняно з країнами ЄС.

У більшості країн із розвинутою ринковою економікою визначення національної політики розвитку МСБ має бути ініціативою державних органів влади, а конкретні заходи реалізуються на рівні регіонів. Очевидно, що політика державних і регіональних органів влади повинна бути скоординованою і збалансованою, щоб не знижувати конкурентоспроможності підприємств.

На думку фахівців з питань регулювання економіки, стабільність ринкової системи забезпечується, коли 20–30 % громадян держави мають власну справу. У розвинених країнах малий бізнес становить основу середнього класу – впливової громадської верстви, що об'єднує 60–80 % населення [2].

Важливість розвитку МСБ в Україні та його адаптації до розвитку країн ЄС посилюється також новим гео економічним статусом України як країни-сусіда ЄС у сенсі більш глибокого залучення її регіонів до процесів міжнародного та міжрегіонального співробітництва. Тому виникає низка питань щодо співпраці, соціокультурної та економічної інтеграції. В сфері державного та регіонального управління, бізнес-менеджменту цікавим є питання вивчення та адаптації позитивного досвіду регулювання і підтримки бізнес-середовища, ринкових відносин, поширення стандартів інформаційної економіки, просування технологій кластеризації та ін.

Особливої уваги набуває аналіз показників діяльності МСБ в Європі. Тенденції та зміни в європейському бізнес-середовищі є показовими для української економіки з позиції національних зрушень та активізації сфер співпраці з урахуванням прогнозних явищ та ефективних ринків. Вивчення цієї сфери є обов'язковим у системі знань формування сучасних бізнес-планів, проектів співпраці, організації експортної та імпортової діяльності, формуванні сучасних інформаційних технологій ринкового та виробничого обслуговування.

Розглянемо, як змінюються показники МСБ у країнах Європейського Союзу за останні вісім років (рис. 2).

Частка малих і середніх підприємств (МСП) становить 98 % від загальної кількості підприємств, з яких 92,2 % – це мікропідприємства (фірми з менш ніж 10 співробітниками). МСП створюють 85 % усіх нових робочих місць в Європі, використовують 2/3 робочої сили ЄС та формують 58 % валової доданої вартості (ВДВ).

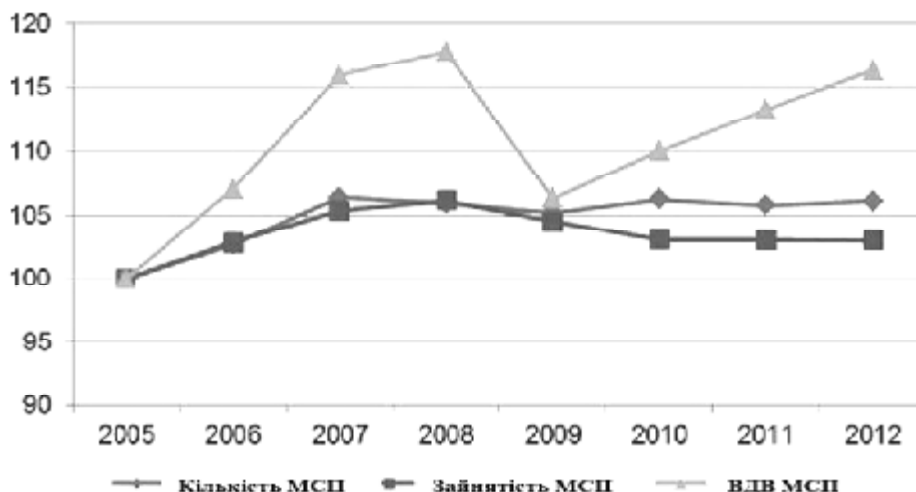

Рис. 2. Динаміка зміни показників МСП у країнах ЄС у 2005-2012 рр. (2005 р. = 100 %) [3]

Як показує рис. 1, з 2005 р. до 2009 р. відбувалося незначне збільшення кількості МСП і зайнятості, а з 2009 р. дані майже не змінювалися. Стосовно ж обсягу валового продукту, то з 2009 р. відбувається його зростання, що свідчить про позитивні зрушення у розвитку МСБ у країнах ЄС. Одномірне збільшення обсягу валового продукту, у той час як кількість та зайнятість підприємств МСБ залишаються незмінними, свідчить про підвищення підприємницької активності у зв'язку зі зростанням чисельності підприємців-початківців у більшості країн світу.

Проаналізуємо та порівняємо зміну показників МСБ в Україні за останні три роки (рис. 3).

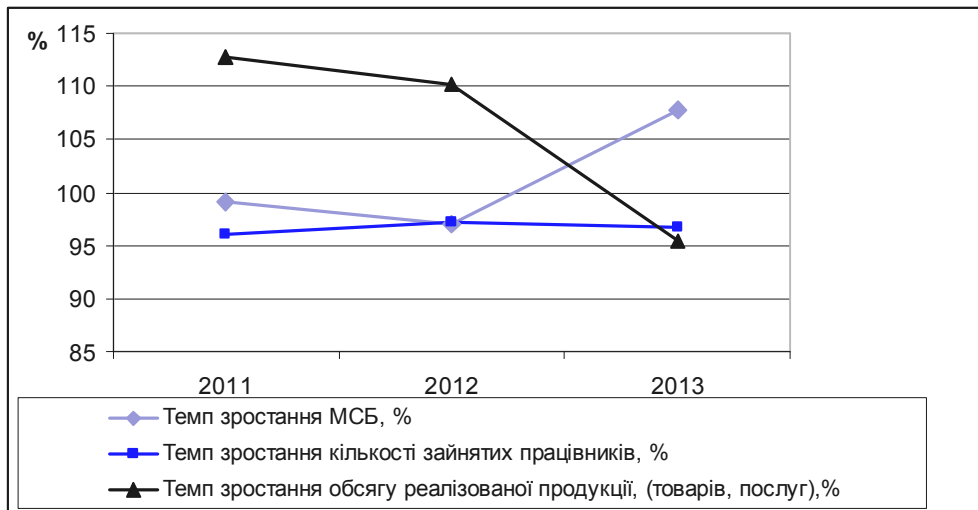
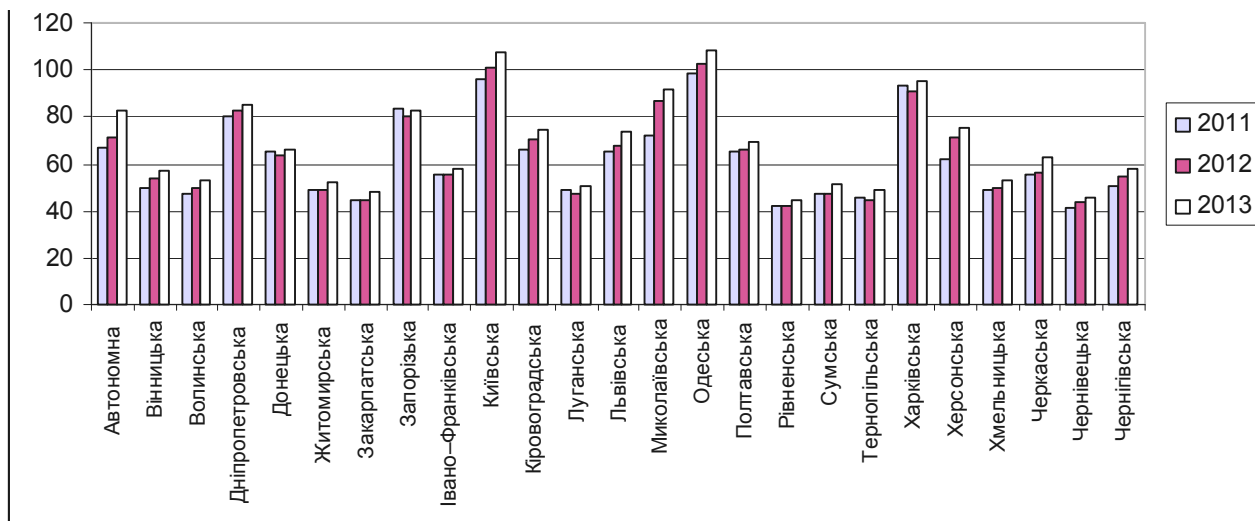

Рис.3. Динаміка зміни показників МСБ України за 2011 – 2013 рр.

Розроблено на основі [4].

Як показує аналіз, кількість зайнятих за три роки не змінюється при одночасному збільшенні кількості підприємств, що пояснюється високими податковими ставками, а також відсутністю пільгових умов при збільшенні кількості зайнятих. В результаті такої ситуації підприємці не реєструють офіційно усіх працівників, щоб уникнути додаткових виплат. Обсяг ВВП має негативну динаміку, оскільки підприємці не мають достатньої зацікавленості у збільшенні його кількості. Високі податкові ставки змушують підприємців приховувати свої доходи, а деякі з них взагалі працюють в тіні. Розглянемо динаміку кількості українських підприємств МСБ у розрізі регіонів за 2011 – 2013 роки (рис. 4).

Рис. 4. Розподіл регіонів за кількістю малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення в Україні за 2011 – 2013 рр.

Розроблено на основі [4].

Відповідно до наведених даних найкращими регіонами за кількістю підприємств МСБ на 10 тис. осіб в Україні за період 2011 – 2013 рр. є АР Крим, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська, Харківська області. Найменші кількісні показники середніх і малих підприємств демонструють Волинська, Закарпатська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області.

Аналіз показав, що в розвитку МСБ в Україні існують певні проблеми, які потрібно вирішувати, переймаючи досвід розвинених країн Європи, які на сьогоднішній день успішно розвивають діяльність своїх підприємств.

Одним із важливих кроків підтримки МСБ в Європі є створення і діяльність міжнародних програм підтримки малого і середнього бізнесу, які надають фінансову допомогу та інформацію щодо отримання фінансових ресурсів. Проблемою, яка обмежує можливості вітчизняних підприємців щодо участі у таких схемах, на нашу думку, є низький рівень конкуренції фінансових інституцій у регіонах та складність визначення соціально-економічної ефективності майбутнього бізнесу, оскільки в Україні відсутні фіксовані кредитні ставки та пільгові умови надання кредитів.

Крім того, широке застосування інформаційних технологій для подавання заявок на отримання кредиту, передавання відповідних даних, їх опрацювання й обслуговування відіграє значну роль у процесах надання допомоги малому і середньому бізнесу. Малі підприємства в регіонах не завжди мають відповідне технічне та кваліфікаційне забезпечення. Цим ще раз підтверджується нагальність створення регіональних проектів організаційно-економічної підтримки таких суб'єктів.

Підприємства малого бізнесу стабільно та ефективно функціонують у розвинених країнах світу завдяки грамотній та стабільній державній підтримці, що є взаємообумовленою закономірністю. В свою чергу, ефективний розвиток малого бізнесу приводить до розвитку економіки країни та зміцнення її позицій на світовому ринку. Отже, велику роль в ефективній діяльності підприємств МСБ відіграє суттєва його підтримка при залученні фінансових коштів, а також функціонування на пільгових умовах. У різних країнах ЄС опрацьовані власні програми дій щодо підтримки та розвитку МСБ. Проведемо порівняльну характеристику систем підтримки малого та середнього бізнесу в різних країнах світу та в Україні (табл. 1).

Слід зазначити, що найбільш розвинутою та комплексною є підтримка малого бізнесу в США. Це пов'язано з багатолітнім досвідом формування системи підтримки малого бізнесу на державному рівні.

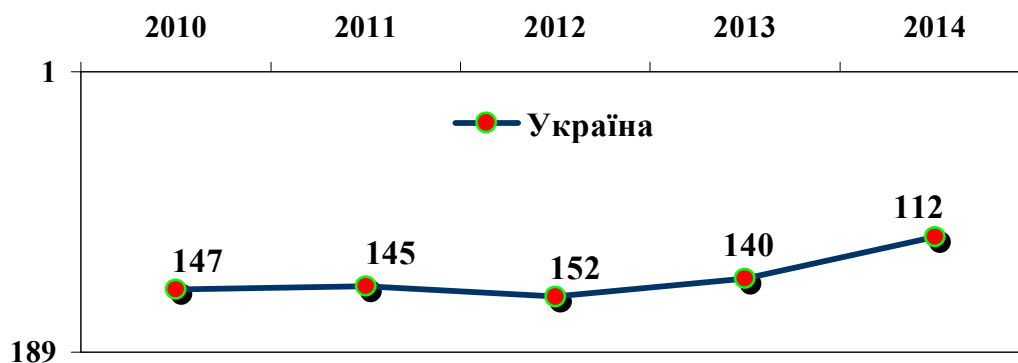
Аналіз таблиці свідчить про несистемність та нерозвиненість підходів щодо розвитку МСБ в Україні, у зв'язку з чим виникають труднощі із закриттям бізнесу, з наявністю фінансових ресурсів, із виплатою значних розмірів податків, у той час як у розвинених країнах держава надає МСБ особливий статус та переваги для розвитку не тільки підприємств МСБ, а й країни в цілому.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика систем підтримки малого та середнього бізнесу
в різних країнах [5]**

Критерії	Україна	США	Франція	Німеччина	Японія
Фінансування	Неграмотний розподіл дуже обмежених фін. ресурсів	Кредити з низькими відсотками	Пільгові кредити, позики та субсидії	Діють програми, які полегшують доступ до капіталу та нових технологій	Видача кредитів без застави, позика пільгових %
Податки	Складна система оподаткування	Градація ставок податків залежно від розмірів підприємства	Широка система податкових послаблень та пільг	Складна система оподаткування, створення резервів неоподаткованого податку, спеціальні норми амортизації для інвестицій, зменшення ставок прибуткового податку	Прискорена амортизація будівель, споруд, обладнання. Зменшена ставка прибуткового податку для малих підприємств
Умови відкриття та закриття	Відносно проста процедура відкриття, але дуже складна (в деяких випадках неможлива) процедура закриття	Всебічна допомога та спрощення процедури відкриття власної справи	Стандартний пакет документів та відносно нетривала процедура	Тривала та складна процедура реєстрації	Можливість відкриття підприємства без первісного капіталу, максимально спрощена процедура закриття
Особлива сфера підтримки	Не виділені	Науково-технічні розробки	Депресивні зони	Інноваційна сфера	Взаємодія великого та малого бізнесу

Однак, незважаючи на вищезазначені існуючі проблеми, за підсумками рейтингу Світового банку «Doing Business-2014» Україна піднялася на 28 позицій порівняно з минулорічним рейтингом та посіла 112-е місце (рис. 5). Тобто в загальному значенні умов ведення бізнесу в Україні за останній рік покращилися, але така ситуація свідчить про узагальнені дані, а також покращення показника за рахунок найбільш розвинутих регіонів України, таких як Київська, Харківська, Донецька, Дніпропетровська області.

Рис. 5. Динаміка змін позиції України у рейтингу умов ведення бізнесу за 2010 – 2014 рр. [1]

Отже, проаналізувавши стан розвитку МСБ в Україні та розглянувши динаміку зміни показників його розвитку, можна виділити основні проблеми, що перешкоджають розвитку МСБ в Україні:

необхідність у фінансових ресурсах, труднощі в придбанні виробничих площ та обладнання; відсутність фінансових резервів, пільгового кредитування, а тому – загроза швидкого банкрутства; недостатній розвиток інфраструктури збуту продукції; локальність ресурсів та збутових ринків, відповідно – межі для зростання; низька конкурентоспроможність продукції, тому виникає конкуренція з боку великих підприємств; висока чутливість щодо несприятливих економічних чинників (інфляція, циклічні коливання, податковий тиск); нестабільність доходів підприємств та зайнятих на них осіб; високе значення особистісного чинника в управлінні, що створює сприятливі умови для «тінізації» та криміналізації підприємств; недостатнє інформаційне забезпечення та відсутність доступу до офіційних інформаційних ресурсів; складність у здійсненні кадрового забезпечення.

Проблема розвитку малого та середнього бізнесу в Україні полягає також у його структурі, зосередженості на посередницьких операціях, роздробленості й практичній відсутності дієвої співпраці з великими підприємствами. На відміну від України, країни ЄС вже оцінили значущість МСБ, виявляють інтерес до розвитку підприємницьких секторів (переважно держава здійснює достатню підтримку, великий бізнес взаємодіє із МСБ) та вважають його основним чинником покращення добробуту країн. Тому, забезпечення якісного розвитку середнього та малого бізнесу в умовах євроінтеграції надзвичайно важливе. На етапі економічного зростання набуває особливої значущості здійснення регулятивних заходів, спрямованих на ліквідацію прихованого безробіття, проведення політики продуктивної зайнятості. Зусилля органів державної влади, насамперед Уряду, мають концентруватися на запровадженні дієвих стимулів створення нових робочих місць, на підтримці підприємництва [4].

Виходячи із вищезазначеного, виникає необхідність у створенні важелів впливу на розвиток МСБ, найбільшим чином наближених до умов євроінтеграції України. Розглянемо такі інструменти на рис. 6.

В Україні для малих підприємств, як і раніше, застосовується спрощена система оподаткування. Незважаючи на зміну податкового законодавства, правила оподаткування суб'єктів малого бізнесу не будуть змінюватися докорінно, судячи з обіцянок представників органів державної влади. Тому, можна констатувати збереження чинної системи оподаткування суб'єктів малого бізнесу. Недоліками у розвитку МСБ є невелика їх кількість у виробничих галузях економіки, а також нерівномірний їх розвиток по регіонах країни [7].

Зазначені інструменти враховують інтереси бізнесу в регіонах країни, а також інтереси суспільства всієї країни, тому курс на євроінтеграцію повинен стати головною метою до стабілізації економіки України.

Таким чином, МСБ України потребує кардинальних змін щодо економічних, організаційних, правових та інших складових. Проблеми фінансування, кредитування, оподаткування вже давно є досить насущними та потребують переорієнтації на новий курс. В європейських країнах приділяють велику увагу розвитку МСП шляхом вдосконалення правового законодавства в галузі регулювання діяльності та оподаткування МСП, створення фондів підтримки МСБ, залучення інвестицій у цей сектор, розширення програм кредитування цього суб'єкта економіки. Основними напрямками удосконалення інституційного забезпечення розвитку підприємництва в ЄС, які доцільно враховувати під час вироблення політики розвитку вітчизняного сектора малого і середнього бізнесу, є:

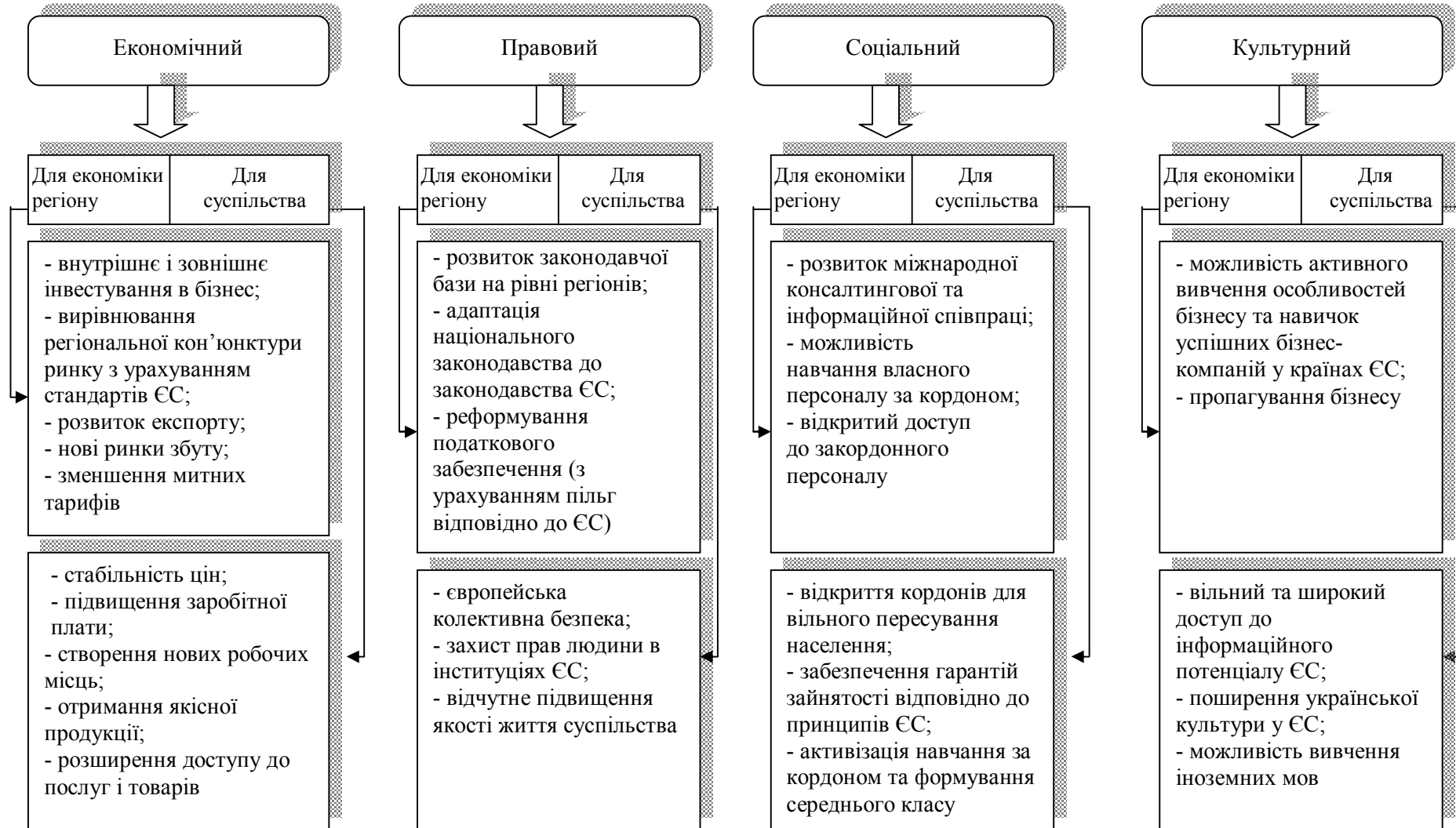
- підтримка діалогу на рівні «держава – регіон – великий бізнес – МСБ»;
- формування культури підприємництва та підприємницької освіти;
- вдосконалення професійної підготовки для підтримки зростання та створення бізнесу;
- зміцнення рамкових умов для підприємців, зокрема усунення бар'єрів та надання підтримки МСБ на найважливіших етапах життєвого циклу;

- зниження рівня корупції;

- розробка інструментів стимулювання розвитку підприємництва, інвестування інноваційної та експортної спроможностей у сферах МСБ, інформаційних та комунікаційних технологій.

Таким чином, Україна потребує розробки досконалої та комплексної стратегічної програми розвитку МСБ на рівні регіонів, яка здійснюватиметься з допомогою виваженої ефективної підтримки з боку держави, як це відбувається у розвинених країнах ЄС.

Основні інструменти розвитку МСБ в умовах євроінтеграції України

Рис. 6. Основні інструменти розвитку МСБ в умовах євроінтеграції України

Список використаної літератури

1. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні / Держ. служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – К., 2014. – 40 с.
2. Андреев В. Система поддержки малого и среднего бизнеса в ЕС [Электронный ресурс] / В. Андреев // Малый бизнес в России и за рубежом. – Режим доступа : <http://www.smallbiznes.net/Business.php>
3. EU SMEs in 2012: at the crossroads: annual report on small and medium-sized enterprises in the EU, 2011/12. – Rotterdam, 2012. – 89 p.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Озаринська В. Основи формування системи підтримки малого бізнесу в Україні / В. Озаринська // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. – 2011. – № 37. – С. 211–226.
6. Гавриш Я. Стратегії розвитку підприємств стосовно викликів глобалізації / Я. Гавриш, Л. Сулковський // Вісник НУ «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – № 457. – Л. : НУ «ЛП», 2002. – С. 139–147.
7. Модернізація механізмів розвитку малого та середнього бізнесу: монографія / [А. І. Бутенко, М. П. Войнаренко, В. І. Ляшенко та ін.] ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2011. – 326 с

References

1. Analytical report on the status and prospects of the development of small and medium-sized enterprises in Ukraine (2014) State Service of Ukraine for Regulatory Policy and Entrepreneurship Development. Kyiv, 40 p.
2. Andreev, V. (2013) The system of support of small and medium-sized business in the EU [Internet]. Available from: <http://www.smallbiznes.net/Business.php> [accessed 16 December 2014].
3. EU SMEs in 2012: at the crossroads: annual report on small and medium-sized enterprises in the EU, 2011/12. Rotterdam, 89 p.
4. State Statistics Service of Ukraine (2014) [Internet]. Available from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [accessed 16 December 2014].
5. Ozarinska, V. (2011) Bases for formation of the system to support small business in Ukraine. *Rozvytok metodiv upravlinnya ta hospodaryuvannya na transporti*, 37 (4), pp. 211–226.
6. Gavris', Ya. and Sulkovs'kyi, L. (2002) The strategies for enterprises development in relation to the challenges of globalization. *Visnyk NU «L'vivs'ka politrhnika» Menegement ta pidpryemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku*, (457), pp. 139–147.
7. Butenko, A., Voinarenko, M., Liashenko, V. et al. (2011) Modernization of mechanisms for development of small and medium-sized business. Donetsk, 326 p.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2014.

Рецензенти: О. В. Фінагіна, д.е.н., професор, зав. кафедри економічної теорії та банківської справи ЧДТУ;
О. В. Коломицева, д.е.н., професор, зав. кафедри економічної кібернетики та маркетингу ЧДТУ.